

3. Блонский П.П. Избранные психологические исследования. – М., 1961.
4. Кон И.С. В поисках себя. – М., 1984. – 335 с.
5. Майерс Д. Социальная психология. – СПб., 1998. – 682 с.
6. Орлов Ю.М. Восхождение к индивидуальности. – М.: Промсвещение, 1991. – 282 с.
7. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии / Под ред. Крылова А.А., Маничева С.А. – С.-П., 2000.
8. Реан А.А. Практическая психодиагностика личности. – СПб., 2001.
9. Реан А.А. Психология изучения личности: Учебн. пособие. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 1999.
10. Роджерс Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека. – М.: Прогресс, 1994. – 479 с.
11. Столин В.В. Самосознание личности. – М.: Изд-во МГУ, 1983. – с. 62-70.
12. Фрейд З. Массовая психология и анализ человеческого “Я”. М., 1926. – 455 с.

In the article the processes of forming of integral personality and mechanisms of defence are examined in case of occurring of conflict situations in this process, and also types of nocifensors and types of their influence on the structure of appearance of “I” of personality.

Keywords: appearance of “I”, personality, mechanisms of defence, conflict, conduct, experiencing, personality descriptions.

Отримано: 22.03.2010

УДК 159.923.2:17.022.1

Л.В.Романюк

Фактори становлення цінностей особистості в процесі інтеракцій

У статті аналізуються результати досліджень становлення цінностей в міжособистісних стосунках методом спостереження за групами в лабораторній ситуації. На основі здійсненого факторного аналізу ціннісних тверджень виділено чотири ортогональних фактори цінностей: I. Прийняття влади; II. Антагонізм потреби вираження і цінності стримання; III. Егалітаризм; IV. Індивідуалізм. Вичленені концептуально, на основі

чергування, фактори сприяли становленню цінностей особистості учасників у процесі інтеракцій.

Ключові слова: становлення цінностей, ціннісні твердження, профіль цінностей, ортогональні фактори цінностей, інтеракції, міжособистісні стосунки.

В статті аналізуються результати досліджень становлення цінностей в міжличностних отношениях методом наблюдения за группами в лабораторной ситуации. Осуществленный факторный анализ ценностных утверждений выделил четыре ортогональных фактора ценностей: I. Принятие власти; II. Антагонизм потребности выражения и ценности воздержания; III. Эгалитаризм; IV. Индивидуализм. Вычленены концептуально факторы, которые оказывали содействие становлению ценностей личности участников в процессе интеракций.

Ключевые слова: становление ценностей, ценностные утверждения, профиль ценностей, ортогональные факторы ценностей, интеракции, межличностные отношения.

Незаперечним є той факт, що цінності є змістом культури, у якій живе і діє людина. Цей культурний зміст вплітається у внутрішні структури психіки людини через різні інтеракції (соціальні та символічні). У таких взаємодіях з оточенням відкриваються смисли, відбувається становлення цінностей, які вказують на те, що є важливим, значущим для життєдіяльності людини.

Традиційно у соціальній психології й культурології інтеракція (від англ. interaction < лат. inter + activus – діяльний) означає взаємодію, взаємний вплив людей, або взаємовплив груп як безперервний діалог. Джордж Герберт Мід визначає її як безпосередню міжособистісну комунікацію, називаючи це “обмін символами”, найважливішою особливістю якої визнається здатність людини “приймати роль іншого”, уявляти собі (відчувати), як його сприймає партнер по спілкуванню (або група) [3, с. 123-206]. Соціальну інтеракцію визначають як процес взаємообумовленого впливу індивідів, соціальних груп і систем одне на одного. Можна впевнено стверджувати, що це повсякденна взаємодія людей.

Вихідними припущеннями символічної інтеракції (symbolic interaction) є такі: 1) люди поведуться стосовно речей “виходячи з тих смислів, якими вони для них володіють”; 2) смисли соціальних об’єктів випливають із соціальної взаємодії та не містяться в самих об’єктах; 3) смисли “обробляються й видозмінюються в процесі інтерпретації” [1, с. 183-194]. Як наслідок, смисли об’єктів змінюються в процесі й завдяки дії. Смисли не застигли й головним об’єктом, з яким людина повинна мати справу, виступає вона сама. Люди виступають самі для себе як об’єктами, так і суб’єктами. Поділ між суб’єктивним і об’єктивним світами знімається в символічно-

інтеракційно-соціальному мисленні. Світ наявний у людині, і одночасно людина є присутньою у світі. Мова служить інструментом взаємодії й посередником, за допомогою якого вона відбувається. Мова як система знаків, символів, опозицій і смислів дозволяє людям включатися у свої власні дії й дії інших людей і перетворювати ці дії в об'єкти осмислення й діяльності. Вчення про мову входить у ядро соціальної психології і відштовхується від неї у дослідженні людської взаємодії. Центральним об'єктом, з яким мають справу у взаємодії, є ідентичність і смисли ідентичності (себе й інших), що полягають не в людях, а в самій взаємодії. Звідси дослідження символічної взаємодії вимагає невідступної й пильної уваги у вивченні процесу взаємодії. Саме тому в даному дослідженні становлення цінностей в інтеракціях зроблено спробу вивчити символічну взаємодію в лабораторних умовах і порівняти її з повсякденним студентським життям. Методами, яким надавалася перевага, було включене спостереження, контент-аналіз ціннісних тверджень та деякі приховані методи, на основі яких робився аналіз тісно пов'язаних з контекстом взаємодії епізодів, або зразків поведінки та формулювання ціннісних тверджень.

Метою даної розвідки є аналіз результатів дослідження про становлення цінностей в міжособистісних стосунках на основі спостереження за групами в лабораторній ситуації. Групи склалися із студентів, зібраних для єдиної зустрічі. Завдання учасників полягало в обговоренні і досягненні групового рішення стосовно певної ситуації людських стосунків, яку надали учасникам заздалегідь. У дослідженні аналізується результат досвіду роботи декількох років з подібними групами [4, с. 87-113, 148-149]. Увага зосереджувалася певною мірою на процесах взаємодії, відношенні до різних особливостей ситуації, завданнях, розмірі групи, особистості учасників, їхніх взаємних стосунках і еволюціонуючій структурі групи впродовж серії зустрічей. Обговорення того, що часто називають "прикладом людських стосунків", виявилось завданням, яке здавалося практичним для учасників і, вочевидь, не вимагало певного специфічного попереднього досвіду, вміння або технічних знань. Учасники загалом долучалися до розмови, говорили невимушено, часто сперечалися, а іноді сердилися один на одного. Їх завданням було вирішення різних ситуацій варіантивними способами, про які варто було дізнаватися більше.

Ціннісні твердження сприймалися кожним учасником, якщо обговорення цього виду було експресивно-переконливим. Їх кількість, почута під час таких обговорень, вражає. За нашими спостереженнями близько 30% усіх відвертих інтерактивних дій

попадали в категорію під назвою "висловлюю думку" й сприяли певному становленню цінностей шляхом виникнення й розвитку думки стосовно того чи іншого випадку, що обговорювався. З них, можливо, одна чверть, або приблизно 7% від загальної кількості інтеракцій за оцінкою, наближається до явної спроби заявити узагальнений зміст передумови цінності, або ціннісний принцип. Один з наших учасників, наприклад, аргументуючи іншому свою позицію, рішуче заявив: "Ви повинні поважати авторитет, а коли Ви припиняєте поважати владу, то Ваша ситуація нічого не варта!". Потрібно наголосити на тому, що багато тверджень, які прозвучали в груповій динаміці, були схожими на пункти шкали F, які характеризують цінності авторитету, влади й знайомі під назвою "Авторитарна особистість" [6]. Інші цінності, які стали предметом обговорення, мали потребу в деякій практично обґрунтованій концепції того, що відповідні виміри цієї сфери необхідно досліджувати. Їх адекватна концепція не могла бути досягнута простим вирахуванням від інших явищ, з якими цінності ймовірно пов'язані, зокрема більш глибокими елементами індивідуальності, або структурованими ідеологіями, прийнятими через вивчення чи природу контексту, з якого виникли ціннісні твердження.

Той факт, що ціннісні твердження у формі мовних реакцій виявлені у специфічних контекстах взаємодії, іноді стверджувався як такий, що не має ніякого реального значення, послужив формулюванню перспективної гіпотези про те, що становлення цінностей відбувається за умов поєднання людей у певній ситуації. Прогнозування підтвердилося, насамперед, в обговореннях учасників, де спостерігалися узагальнені твердження змісту цінності. Учасники іноді виділяли аргумент, що підкріплювався сам собою й неконтрольованими спіралями. Інколи ж була спроба застосувати остаточну санкцію до того, хто здавався неприйнятно ненормативним. Деколи виявлялася угода, стримана або захоплена, що кристалізувала спіраль співробітництва. Ці інтерактивні явища можуть яскраво характеризувати цілу сесію, і можливо структуру тривалої динаміки групи в процесі становлення цінностей.

На даному етапі вивчення ціннісних тверджень за мету було взято отримання репрезентацій якомога більшої кількості різних сфер цінностей. В результаті розгляду безлічі джерел споріднених досліджень було отримано біля тисячі пунктів таких тверджень. Використаний метод аналізує зміст цінностей, що є контент-аналізом ціннісних тверджень.

Воснову інструментарію цього дослідження покладено цілий ряд відомих і недостатньо відомих підходів і методик західних вчених, а

саме дослідження цінностей Гордоном Олпортом, Філіпом Верноном і Гарднером Ліндзеем [7], що забезпечило вивчення по декілька цінностей з кожного типу. Априорна класифікація ідеологічних проблем для малих груп, яка була розроблена раніше Робертом [8, с. 172-176], забезпечила дослідженню певну частину інструментарію. Анкета, яку в цій сфері використовувала Флоренс Клакхон, базувалася на її класифікації [12] ціннісних орієнтацій і дала матеріал для півтора десятка пунктів. Наступна анкета вивчення способів життя Шарля Моріса [15, с. 15-18], яка була розроблена на основі класичних філософських і релігійних поглядів і використана в його кросс-культурному дослідженні, стала багатим джерелом більш, ніж ста пунктів. Розроблена на основі дисертаційного дослідження й досі неопублікована анкета Гібсона Вінтера [18], яка стосується впливу ціннісних орієнтацій в організації малих груп, стала також джерелом дослідження. Опис різних видів культурного менталітету в соціальній і культурній динаміці Пітіріма Сорокіна [5; 16] став джерелом декількох десятків пунктів. Усі названі автори методологічної бази й інструментарію цього дослідження були певною мірою зацікавлені цінностями і проблемою типів, або класів цінностей.

Різні шкали, що пов'язані, або були інспіровані дослідженням авторитарної особистості ще більш, ніж півстоліття назад, у тому числі повна шкала F з 30 пунктів [6, с. 260], пункти з різних шкал Левінсона щодо етноцентризму і меншостей [6, с. 103-150], релігійного конвенціоналізму [6, с. 208-221], традиційної сімейної ідеології Левінсона і Хафмана [13, с. 251-273], пункти з неопублікованої дисертації Едварда Джоунса про роль авторитаризму в сприйнятті лідера [10]. Ці шкали доповнилися списком Генрі Мюррея щодо відчуттів, пов'язаних з різними потребами особистості з його праці "Дослідження особистості" [14] та праці Раймонда Кеттела "Шістнадцять факторів особистості" [2, с. 132-161; 9], а також графіком темпераменту Терстоуна [17], що стали джерелом дослідження факторів становлення цінностей. І нарешті, деякі пункти сформульовані в авторській редакції для реалізації проекту дослідження становлення цінностей.

Працюючи частково дедуктивно на основі класифікації системних проблем, використаної в іншому зв'язку Парсонсом і Бейлзом [19, Глава 3], і частково індуктивно на основі масиву пунктів, була створена тимчасова структура з шістнадцяти класів. Структура забезпечила спосіб априорного групування разом з іншими пунктами, які були, вочевидь, більш за все подібні, задля порівняння і редагування. Близькі за значенням дублікати було виключено, а ключові слова і фрази окремих пунктів – поєднано в єдині пункти.

Завдяки цьому простому засобу повна кількість пунктів зменшилася до 252, які й були роздруковані для використання у групах. Результатом такого попереднього скорочення кількості пунктів було визначено шість категорій відповідей разом з числовими показниками: (1) Повністю не погоджуюся, (2) Не погоджуюся, (3) Дещо не згоден, (4) Скоріше погоджуюся, (5) Погоджуюся, (6) Повністю погоджуюся. У тих випадках, де учасник не міг дати відповіді, вибирався пункт 4, тобто середнє значення.

Більшу частину вибірки становили студенти другого курсу, а також студенти магістратури загальною кількістю 388 осіб. Ця вибірка, хоча й достатньо велика, не була такою різноманітною, як хотілося задля загальних теоретичних цілей, оскільки цінності помітно відрізняються в культурному розрізі. Проте, ймовірно вона добре підходила прагматичній потребі цього дослідження створити інструмент для оцінки відмінностей у цінностях між суб'єктами, які зазвичай використовують у групових експериментах. Завдання створення інструментальної вибірки чи проведення кросс-культурного дослідження не ставилося.

Початковою метою дослідження було сприяння становленню цінностей, які узгоджуються або не узгоджуються між собою й фіксуються олівцем на папері перед сесією в обговоренні учасників один з одним для прогнозування виду ціннісних тверджень. З огляду на цю прагматичну мету очевидним способом одержати ціннісні твердження була можливість слухати фактичні обговорення й рекордні твердження. В результаті цього отримано істотне число тверджень шляхом визначення критеріїв їх виявлення. Серед них: а) усні твердження про одну пропозицію, б) опис у формі виявлення угоди або розбіжності з іншим учасником, г) висловлення, в якому предмет твердження являв собою деякий загальний клас об'єктів, з котрим нові випадки могли б бути знайдені у цьому, або іншому обговореннях, і д) висловлення, у якому його предикатом виступає деякий загальний клас орієнтацій, відносин, або дій, прийнятий як нормативне твердження, з яким більшість погоджується. Інакше кажучи, ціннісне твердження в конкретному контексті взаємодії являє собою твердження підстави існуючої норми, або пропозицію про підставу нової норми.

Досить часто той учасник, що формулював ціннісне твердження й той, що погоджувався (або не погоджувався) з ним, очікували повернення на попередній етап для доопрацювання цього твердження у взаємодії з остаточно виробленим підсумковою пропозицією. Іноді обом учасникам ставало зрозуміло, що певне значення цінності вироблене, за тієї умови, якщо воно буде прийняте в групі. В контексті взаємодії значно легше ідентифікувати цінності, вирішуючи проблеми.

Різні види ситуацій можуть бути розцінені як штрихування різними способами залежно від повного контексту взаємодії. Учасники могли реагувати на письмові твердження, а не на усні. Можливо, недостатньо зрозумілим виступає момент про те, хто формулює твердження, в основі яких певні об'єкти включені в загальний клас, що, в свою чергу, виступає певним значенням дії предиката (хто виконує, яка дія, для кого), якщо твердження буде прийняте. Коли учасники відповідали на ціннісні твердження в анкетному опитуванні, то більшість проблем виявлялася не достатньо зрозумілими, тому не дивно, що деякі учасники відмовлялися відповісти на деякі пункти, або виявляли певне роздратування. Надані інструкції передбачали можливість залишати питання без відповіді на певні пункти.

В аналізі пунктів виявлено, що факторний аналіз вимагав подальшого скорочення від більш ніж двох сотень пунктів до достатньо невеликої їх кількості. Для цього було застосовано два прийоми. Спершу був використаний розподіл відповідей щодо кожного пункту, щоб знайти ті пункти, які не вирізняли учасників нашої вибірки. Ті пункти, з якими майже усі погоджувалися, або не погоджувалися, були вилучені. Відповідним критерієм стало менше, ніж 20 протилежних відповідей. Не йдеться про те, що такі пункти не виражають цінностей, або такі цінності не є важливими, а лише про перевірку того, що диференціює респондентів. Іншими словами можна сказати, що множина цінностей, яку хотілося дослідити, не є множиною усіх тверджень про цінності, а лише тих, щодо яких учасники вибірки схильні висловлювати різні думки й відношення у формі денотатів і конотацій.

Решта пунктів були згруповані знову відповідно до шістнадцяти категорій класифікації, на основі якої розраховано шістнадцять окремих матриць кореляцій кожного пункту, у даній групі. Вивчення цих кореляцій дало можливість виявити кластери і познайомитися з характером кожного пункту в його місцевому контексті. При остаточному зменшенні кількості пунктів включалися кластери, або як мінімум пари взаємопов'язаних пунктів, що представляли б усі позиції, які можна було б ідентифікувати, і, здебільшого, викидалися пункти, що надто близько дублювали вже адекватно представлений кластер, або, навпаки, пункти, які цілком не співвідносилися з іншими. Остаточний набір містив 143 пункти, плюс одне числове порівняння на основі сімнадцяти пунктів з початкової шкали, що включала 30 пунктів в якості показника змінного значення. 144 змінних значень були взаємно корельовані і отримана матриця була піддана факторному аналізу методом центроїдної факторизації Терстоуна.

Необхідність застосування факторного аналізу в дослідженні становлення цінностей, в першу чергу, витікає з їх багатовимірності. Зроблена спроба за допомогою факторного аналізу встановити зв'язок змінювання однієї змінної залежно від іншої змінної, а також визначити міру цього зв'язку і встановити основні фактори, що лежать в основі зазначених змін. Уже наприкінці етапу обчислення кореляційної матриці яскраво проявилася її *факторизація виділенням чотирьох ортогональних факторів* цінностей: Фактор I. Прийняття влади; Фактор II. Антагонізм потреби вираження і цінності стримання; Фактор III. Егалітаризм; Фактор IV. Індивідуалізм.

Таблиця 1

Середні показники навантажень ортогональних факторів цінностей за шкалами ціннісних тверджень

Фактори цінностей		I	II	III	IV	h ²
I. Прийняття влади	- X	0,69	0,02	-0,01	0,06	0,48
II. Антагонізм потреби вираження і цінності стримання	- X	-0,07	0,40	0,05	-0,01	0,26
III. Егалітаризм	- X	0,06	0,01	0,43	0,03	0,21
IV. Індивідуалізм	- X	-0,01	0,07	0,07	0,39	0,22

Виявлені чотири ортогональні фактори добре видно з таблиці (табл. 1). З допомогою наявних пунктів усі чотири виміри та їх поєднання можуть бути достатньо добре виміряні. Для ілюстрації структури факторної множини описано лише декілька окремих пунктів. З допомогою наявних пунктів усі чотири виміри та їх поєднання можуть бути достатньо добре виміряні.

Порівняння здійснювалося шляхом обертання на 45 градусів від рішення центроїдної факторизації, що накладає Фактор I майже безпосередньо на добре відомий кластер, який зазвичай називають "Авторитаризм", або "Прийняття авторитету". Наша змінна за шкалою F має значення 0,90 для Фактора I. Найкращий пункт, що його вербально характеризує: "Покора і повага до авторитету – найголовніші цінності, які повинні засвоювати діти" – має значення 0,76 стосовно Фактора I і, по суті, нульову вагу стосовно інших трьох факторів. Ті пункти, які впливають на Фактор I, добре відомі під назвою "Авторитарна особистість" [6]. Тут, можливо, найважливіше полягає в тому, що багато пунктів, використаних для вимірювання цього фактора, мають важливий, або навіть найбільший вплив на інші фактори, і можуть досить суттєво відрізнитися один від одного

попри загальний фактор авторитаризму. Деякі з них будуть зазначені нижче.

Фактор II визнаний як антагонізм між потребою вираження і цінністю стримання. Найяскравіше вербальне вираження його у пункті, який має вагу 0,62, що “Жодні цінності не можуть бути вічними; єдині реальні цінності – ті, які відповідають потребам даного моменту”. Ще один характерний для цього фактора пункт – більш конкретно говорить про потреби: “Давайте їсти, пити і веселитися, бо завтра ми помremo”. “Гедонізм”, мабуть, був би найкращою назвою для цього фактора, якби він не підрозумівав пасивне, а не активне задоволення. Зміст пунктів вказує на те, що агресивні, а також сексуальні імпульси класифікуються разом з інстинктивними потребами.

Важливо зазначити, що цей вимір цінностей не протистоїть цінності прийняття авторитету, але й не корелюється з нею у респондентів. Це вказує на те, що можна знайти осіб з будь-яким поєднанням позицій цих двох змінних. Можна знайти пункти, які представляють різні поєднання. Наприклад, наступний пункт має позитивне відношення як до прийняття авторитету, так і до виміру вираження, визначеного потребами: “Найголовніша функція освіти – підготовка до практичних досягнень і фінансової винагороди”.

Вочевидь, якщо респондентові на думку спадає авторитетна фігура, яка символізує досягнення матеріального успіху, то для нього ці дві цінності можуть співпадати. З іншого боку, розглянемо такий пункт: “Крім віри, нам потрібна допомога Бога для того, щоб не піддаватися спокусі”. Цей пункт негативний стосовно Фактора II (вираження, визначене потребами), але позитивний стосовно Фактора I (прийняття авторитету). Пряма протилежність цій позиції (проти авторитету і для вираження, визначеного потребами) не буде несподіванкою: “Людина може вирішити всі свої важливі проблеми без допомоги вищої істоти”. Серед вербальних висловлень немає жодного пункту, який був би негативним стосовно обох факторів. Значення цього фактору все ще не зрозуміле. Важливо переконатися, чи можна знайти, або винайти такі пункти, що заповнили б цю прогалину в даній множині.

Отже, прийняття авторитету як цінності взагалі не передбачає, що цінність приписується аскетизму, або стриманості. Це стосується лише небагатьох учасників. З іншого боку, існує стереотип, який має на увазі, що особа з авторитарними цінностями, також буде сприятлива до вираження агресії. Знову ж таки, це справедливо відносно лише деяких осіб. Здається, що переконання стосовно необхідності значення однієї ціннісної позиції для іншої часто є непомітними і недослідженими в суперечках, оскільки вони на ще

один крок абстрактніші, ніж самі ціннісні твердження. Суперечка може виражатися фразами в термінах однієї цінності, а більш серйозні розбіжності можуть стосуватися іншого виміру цінності, яку кожна особа має на увазі, але не озвучує.

Фактор III названо Егалітаризмом. Найкраще його вербальне вираження звучить в пункті: “Кожен повинен мати рівні можливості й рівні права висловлюватися”. Значення цього фактора – 0,57. Тут знову, можливо, найголовніше пояснення, отримане в результаті аналізу, полягає в інформації, що ця змінна не корелюється з прийняттям авторитету. Егалітаризм, який вимірюється подібними пунктами, не є протилежністю авторитаризму, а додатковим виміром, який є аналітично незалежним. Для тих, хто, можливо, відчуває, що егалітаризм повинен бути протилежністю авторитаризму, існує пункт, який є позитивним для обох вимірів: “Група не може виконати свою роботу без добровільної співпраці кожного”.

Інші пункти вербальних висловлень цього кластера свідчать про те, що ключове припущення в позиції, яка поєднує авторитаризм і егалітаризм, полягає в єдності групи, що виступає джерелом авторитету і об'єктом ототожнення. Позиція, яка є негативною стосовно прийняття авторитету і позитивною стосовно рівності, ілюструється вербальним вираженням у пункті: “Влада повинна гарантувати, що кожен забезпечений роботою і належним життєвим рівнем”. Тут мається на увазі відокремлення джерела авторитету і групи рівних осіб, при чому остання є об'єктом ототожнення.

Третє вербально висловлене поєднання знаходимо в наступному пункті: “У більшості груп краще вибирати когось відповідального для керівництва, хто міг би нести відповідальність за ті вчинки, що не подобаються членам групи”. Тут позиція є позитивною стосовно авторитету і негативною відносно рівності, причому мається на увазі ототожнення з авторитетом. Немає пунктів висловлень, які були б суттєво негативними для обох вимірів. Як і раніше, перенесення цієї порожньої сфери в факторну множину не є зрозумілим.

Егалітаризм також є незалежним від вираження, визначеного потребами. Комбінація, де позитивна цінність переноситься на обох, ілюструється пунктом у такому вислові: “Суспільство повинно швидше засвоювати нові звичаї та просто відкидати традиції і старомодні звички”. Негативна цінність, накладена на вираження, визначене потребами, в поєднанні з позитивною цінністю егалітаризму, яскраво ілюструється таким пунктом вербального вираження ідеї: “Не існує людських проблем, які не могло б вирішити кохання”. У цьому відношенні мається на увазі кохання аскетичного, альтруїстичного виду.

Фактор IV називається “Індивідуалізм”, що вербально виражений у пункті, який найкращим чином представляє цей фактор, звучить так: “Наше захоплення викликає людина, яка не має собі рівних”. Індивідуалізм незалежний від інших трьох факторів і можна знайти серед них ті, які представляють різні поєднання між ними. Наприклад, вислів у пункті, який позитивно накладається на індивідуалізм та авторитаризм: “Цій країні потрібно більше законів і політичних програм – це кілька відважних, невтомних, відданих лідерів, яким люди можуть вірити”. У цій позиції, мабуть, існує ототожнення з однією, або кількома особистостями, які є джерелом авторитету. Вислів, який негативний стосовно авторитету, але все одно індивідуалістичний: “Якою б не була людина, вона повинна бути нонконформістом”.

Поєднання індивідуалізму з вираженням, визначенням потребами, мають дещо інший відтінок, наприклад: “Люби діяти і не турбуйся, що інші можуть вважати тебе нерозсудним”. Поєднання індивідуалізму зі стриманістю, визначеною цінністю, є протилежною стороною Фактора II і легко простежується у такому вислові: “Потрібно спрощувати своє зовнішнє життя і стримувати ті бажання, задоволення яких залежить від фізичних, або соціальних сил поза особою”.

Індивідуалізм і егалітаризм не є абсолютно несумісними. Наступний пункт достатньо добре накладається на обидва фактори: “Багатий внутрішній світ ідеалів, почуттів, мрійливості, самопізнання є справжньою домівкою людини”. З іншого боку, існує свого роду індивідуалізм, який негативний стосовно егалітаризму, наприклад: “Аби піднятися вище, людина не повинна мати собі рівних”.

Подальша ілюстрація множини факторів на етапі центроїдної факторизації, що демонструє їх в якості первинного результату аналізу, не доцільна, за винятком, можливо, певної ідеї різноманітності цінностей, які асоціюються з чотирма факторами. Фактори, отримані в дослідженні становлення цінностей в процесі інтеракцій близькі до тих, що їх отримав у свій час Шарль Морріс [15], який дає зв'язок з існуючими теоретичними класифікаціями ціннісних позицій. Порівняння цих результатів факторного і контент-аналізів з множиною факторів в інших подібних дослідженнях [15, с. 15-18; 9] приводять до висновку, що отримані дані по суті еквівалентні даним попередніх досліджень за винятком того, що Ш.Моррісом знайдено п'ять факторів з інакшими назвами, оскільки було використано інше чергування. Воно обрано лише для потреб порівняння подібно до того, як множина наповнюється пунктами і не демонструє жодної простої структури. Г.Кассебаум [11]

показав, що фактори забезпечують практичну структуру для класифікації ціннісних тверджень, висловлених протягом обговорення в групі. Цей метод аналізує зміст цінностей, що по суті своїй є контент-аналізом ціннісних тверджень.

Належна основа порівняння є природою множини, тобто, взаємовідношенням вербальних виражень у пунктах, фактори яких є лише сумарним описом. Різні чергування дають різні перспективи для опису. Одна з причин розбіжностей на теоретичному рівні і збільшення кількості схем класифікації полягає в тому, що за відсутності даних, які представляє множина, непотрібний наголос може додаватися до того, що становить певну черговість, або певний фактор. З іншого боку, число факторів і конкретне чергування можуть бути важливими через асоціативну цінність, яку мають виміри для дослідження. Коли ж схема вимірів застосовується для класифікації нових випадків, тоді не хочеться закріплювати їх за пунктами, які вже добре наповнені прикладами. Вважаємо, що вибрані тут виміри мають певні переваги в цьому відношенні. Їх успішно використано як структуру проведення класифікації ціннісних тверджень під час обговорення в групах [4; 11]. Цей метод класифікації ціннісних тверджень за їх змістом відносно факторів все ще вдосконалюється і відомий як аналіз змісту цінностей.

Отже, використаний набір тверджень, відомий як профіль цінностей, концептуально допоміг виявленню факторів, що на основі чергування сприяли становленню цінностей особистості учасників у процесі інтеракцій, або слугувати прикладами позицій в множині фактора. Ціннісні твердження були зібрані під час тестів цінностей, особистісних тестів, теоретичних розглядів цінностей і тверджень під час обговорень у групах й структуровані в профіль цінностей методом контент-аналізу. Ціннісний профіль в процесі подальшого розвитку і дослідження структури множини в перспективі буде повторений аналізом на інших прикладах і з іншими категоріями респондентів у дослідженнях міжособистісних стосунків.

Список використаних джерел

1. Андреева Г.М., Богомоллова Н.Н., Петровская Л.А. Современная социальная психология на Западе (теоретические направления). – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1978. – С. 183-194.
2. Кеттелл Р.Б. 16PF-опросник. Энциклопедия психологических тестов. – М.: “АСТ”, 1997. – С. 132-161.
3. Мід Дж. Самість// Дух, самість і суспільство. – К., 2000. – С.123-206.

4. Романюк Л.В. Ціннісні орієнтації студентів: сутність, структура і психологічні механізми розвитку. – Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2004. – 188 с.
5. Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество / Общ.ред., сост. и предисл. А.Ю.Согомонов: Пер. с англ. – М.: Политиздат, 1992 – 543 с.
6. Adorno Theodor, Else-Frenkel Brunswik, Daniel J. Levinson, R. Nevitt Sanford, et al. The Authoritarian Personality. – Harper & Bros., 1950.
7. Allport, Gordon W.; Vernon, Philip E.; and Lindzey, Gardner. Study of Values: A Scale for Measuring the Dominant Interests in Personality. – New York: Houghton Mifflin Co., 1951.
8. Bales Robert F. Interaction Process Analysis: A Method for the Study of Small Groups. – Cambridge, MA: Addison-Wesley Press, Inc. 1950. 1st Edition. [6]+xi+[1]+203+[3]pp.
9. Cattell Raymond B. The Sixteen Personality Factor Questionnaire. – The Institute for Personality and Ability Testing, 1602 Coronado Drive, Champaign, Illinois.
10. Jones Edward Ellsworth. The Role of Authoritarianism in the Perception and Evaluation of a Prospective Leader. – Doctoral Dissertation: Harvard University, 1953.
11. Kassebaum Gene G. Value Orientations and Interpersonal Behavior, an Experimental Study. – Doctoral Dissertation: Harvard University. – June. – 1958.
12. Kluckhohn Florence. Dominant and Substitute Profiles of Cultural Orientation. – Social Forces. – May. – 1950.
13. Levinson Daniel J. and Phyllis E. Huffman. Traditional Family Ideology and Its Relation to Personality. – Journal of Personality. – 1955. – 23. – P. 251-273.
14. Murray Henry A., et al. Explorations in Personality. – New York: Oxford University Press. – 1938.
15. Morris Charles. Varieties of Human Value. – University of Chicago Press. – 1956. – P. 15-18.
16. Sorokin Pitirim A. Social and Cultural Dynamics. New York: The American Book Company. – 1937.
17. Thurstone L.L. The Thurstone Temperament Schedule. – Science Research Associates, Inc., 57 West Grand Avenue, Chicago 10, Illinois.
18. Winter Gibson. Value-orientations as Factors in the Organization of Small Groups. – Doctoral Dissertation: Harvard University, 1952.

19. Working Papers in the Theory of Action. By Talcott Parsons, Robert F. Bales, and Edward A. Shils. – Glencoe, Illinois: The Free Press, 1953. – 269 p.

In given article are results of research values' becoming in interpersonal relations by method of supervision over groups in a laboratory situation are analyzed. The carried out factor analysis of value statements has allocated four orthogonal factors of values: I. Power acceptance; II. Antagonism between expression requirement and value of abstention; III. Equalitarianism; IV. Individualism. Factors which activized person's values' becoming of participants in process interactions are isolated conceptually.

Keywords: becoming of values, valuable statements, a profile of values, orthogonal factors of values, interactions, interpersonal relations

Отримано: 11.02.2010

УДК 159.9:37

М.В.Савчин

ХРИСТИЯНСЬКЕ ДУХОВНЕ ВИХОВАННЯ І САМОВИХОВАННЯ

Аналізуються особливості духовної роботи та умови духовного виховання та самовиховання.

Ключові слова: духовна робота, любов, духовне виховання, духовне самовиховання.

Анализируются особенности духовной работы и условия духовного воспитания и самовоспитания.

Ключевые слова: духовная работа, любовь, духовное воспитание, духовное самовоспитание.

У Старому Завіті людині даються переважно зовнішні заповіді, вони приписують: “роби”, “не роби”. Замість “роби-нероби” Старого Завіту Новий Завіт стверджує “будьте досконалі, як досконалий Отець ваш Небесний!” (Мф.5, 48). Ця основна заповідь Божа (“Будьте досконалі ...”) закликає нас удосконалювати не інших людей і не світ загалом, а нас самих: і приписує нам не якісь там конкретні дії, а певний, максимально досконалий стан душі. Оскільки *змістом цього внутрішнього вдосконалення є любов*, то заповідь удосконалювання збігається із заповіддю розвитку у собі благодатних сил